

більність, перехідний період у сфері фінансового ринку негайно вплине на його розвиток та довіру населення).

Висновки

Функції державних наглядових та регулюючих органів, що здійснюють свою діяльність на фінансових ринках, є потужним стимулятором для підйому рівня реальних секторів економіки, оскільки регулювання фінансових ринків має проходити під контролем з боку держави.

У статті виділено напрями реформування системи регулювання фінансового ринку України та налагодження взаємодії між фінансовими регуляторами.

Виходячи з європейського досвіду і політично-економічних особливостей ми зробили висновок, що замість запровадження в країні мегарегулятора доречнішою стане системна розбудова існуючих регуляторів (Національного банку України, НКЦПФР та Нацкомфінпослуг), оскільки політика буде мати ряд переваг.

Узагальнюючи та підсумовуючи всі питання висвітлені в нащій статті, можна ствердити що ефективної роботи одного регулятора ринку цінних паперів, в межах існуючих повноважень та правової і фінансової залежності, недостатньо для правильного функціонування всієї фінансової системи, і навіть фондового ринку окремо, адже система є досить складною та розгалуженою, з низкою об'єктивних та суб'єктивних проблем, що потребує постійного комплексного вдосконалення як в зі сторони самих учасників ринку, так і з боку усіх державних регуляторів.

Список використаних джерел

1. Вітер М.Б. Формування єдиного інформаційного простору органів державної влади України у сфері фінансового моні-

торингу / Вітер М.Б., Сендзюк М.А., Тищенко Є.В. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sociosphere.com/publication/conference/2013/161/formirovanie_edinogo_informacionnogo_prostranstva_organov_gosudarstvennoj_vlasti_ukrainy_v_sfere_finansovogo_monitoringa/

2. Баула О.В. Розвиток інститутів ринку цінних паперів у світових господарських системах / О.В. Баула // Економічні науки. – Луцьк, 2010. – Вип. 4 (15): Економічна теорія та економічна історія. – С. 4–17.

3. Полюхович В.І. Особливості використання світового досвіду у процесі формування моделі державного регулювання фондового ринку України / В.І. Полюхович // Приватне право і підприємництво. – К., 2011. – Вип. 10. – С. 156–159.

4. Поплавська М.В. Особливості формування фондового ринку України / М.В. Поплавська // Економіка та держава. – 2011. – №2. – С. 79–81.

5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг Закон України від 12.07.2001 №2664-III [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

6. Про цінні папери та фондовий ринок Закон України від 01.01.2013 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

7. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава.» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

8. Проект програми розвитку фондового ринку України на 2012–2014 роки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/development/plan>

В.А. ПРЕДБОРСЬКИЙ,
д.е.н., професор, Національна академія внутрішніх справ МВС України

Історичні стадії розвитку тіньової економіки в Україні

Статтю присвячено дослідженню стадій розвитку тіньової економіки, метаморфоз її форм від менш складних до більш складних.

Ключові слова: тіньова економіка, вихідна категорія теорії, діалектична триада теорії тіньової економіки, метод єдності історичного і логічного у дослідженні тіньової економіки, стадії розвитку тіньової економіки – «мале суспільство», тоталітарне системно тінзоване суспільство, паразитарна економіка.

В.А. ПРЕДБОРСКИЙ,
д.э.н., профессор, Национальная академия внутренних дел МВД Украины

Исторические стадии развития теневой экономики в Украине

Статья посвящена исследованию стадий развития теневой экономики, метаморфоз ее форм от менее сложных к более сложным.

Ключевые слова: теневая экономика, исходная категория теории, диалектическая триада теории теневой экономики, метод единства исторического и логического в исследовании теневой экономики, стадии развития теневой экономики – «малое общество», тоталитарное системно тенизованное общество, паразитарная экономика.

V. PREDBORSKIJ,
doctor of Economics, professor, National Academy of Internal Affairs

Historical stage of the shadow economy in Ukraine

The article investigates the stages of development of the shadow economy, the metamorphosis of its forms from less complex to more complex.

Keywords: shadow economy, initial category theory, the theory of dialectical triad of the shadow economy, the method of historical and logical unity in the study of the shadow economy, the stage of development of the shadow economy – a «small company», systemically tenezovannoe totalitarian society, parasitic economy.

Постановка проблеми. Процеси тінізації, деградації соціально-економічних процесів, розвиток чинників кризової деформації державного управління обумовлюють високу ступінь гальмування процесів реформування суспільних відносин, необхідність вивчення сутності сучасних домінуючих тінювих впливів, імперативи пошуку засобів їх обмеження.

Необхідність застосування ефективних засобів протидії тінювій економіці знайшла відображення у ряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави, таких як: проекти сучасного законодавства щодо протидії корупції, закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про засади запобігання і протидії корупції» (2011), Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003, №84/2003), проект Державної програми детінізації економіки, Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005, №1615/2005), постанови Кабінету Міністрів України з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання, цілий ряд відомчих актів тощо.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з тінювої економіки відносяться праці В.Д. Базилевича, А.В. Базилюка, О.І. Барановського, В.М. Бородюка, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, С.О. Коваленка, І.І. Мазур, В.О. Мандибури, В.М. Поповича, О.В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії корупції зробили вітчизняні вчені-юристи. У той же час у зв'язку з недостатнім системним вивченням тінювої економіки, її окремих форм та стадій явища об'єктивної самоорганізації тінювих процесів потребують подальшого спеціального дослідження.

Метою статті є подальший розвиток теоретичного вивчення сутності тінювої економіки, зокрема логіко-історичної метаморфози форм тінювої економіки від неформальної селянської економіки до сучасних паразитарних елітних утворень.

Виклад основного матеріалу. Дослідження тінювої економіки як соціального явища, що має історичні передумови свого виникнення, є процесом розв'язання логічних протиріч, які (що виявляється лише як наслідок їх розв'язання) є відбиттям протиріч у самій дійсній історії прототінювих явищ, протиріч їх історичного становлення і розвитку. Теоретичні висновки лише в підсумку, лише коли протиріччя розв'язане, ґрунтуються на тому, що воно є не наслідком суб'єктивних помилок, а способом розв'язання історико-логічних протиріч розвитку. Застосування принципу історизму у вивченні тінювої економіки означає принцип, завдяки якому сучасна її вища форма розглядається, по-перше, як діалектичний розвиток заперечення тези і антитези становлення та розвитку вихідного відношення цих процесів, по-друге, як форма, що утримує у собі як синергетичну структуру, історичні форми свого генезису і розвитку [1]. Визначення тої чи іншої конкретно-історичної стадії діалектичної тріади (тези-антитези-синтезу) тінювого розвитку здійснюється на основі логіки пануючої на даний час наукової парадигми.

Форма дисфункційності, кризи державного управління, яка викликана гострим протистоянням з приводу управління економікою, виявляється у розвитку малої субкультури, яка

протистоїть макроекономічним механізмам управління як ворожим і є так званою тінювою економікою.

Тінюва економіка як провідна форма економіки невизначеності – це системне явище господарювання асоціальної природи з різного роду інтенсивності соціальної небезпеки, яка є формою кризи державного управління економіки і виявляється у синергетичному розвитку його дисфункціональності. Тінюва економіка як дисфункціональна форма управління являє собою синергетичну єдність кризового управління як системи та його процесу. У той же час, тінюва економіка, як явище процесу управління, являє собою комплекс послідовного посилення дисфункційної руйнації державного управління через часткові дисфункційні стани інформаційно-аналітичної діяльності, підготовки прийняття рішень, організації планування, виконання рішень тощо.

Метод сходження від абстрактного до конкретного передбачає після встановлення предмету науки перехід до виділення вихідної генетичної та структурної «клітинки» предмета дослідження, а також вибору початкового пункту аналізу та викладення сутності самої цієї «клітинки». На наш погляд, вихідна категорія та форми теорії тінювої економіки повинні бути «клітинкою» предмету, яка відбиває відношення (взаємозв'язок) загального (загальної субстанції) і окремого. Таким чином вони за своєю структурою являють собою відносну єдність протилежностей, «елементарну конкретність». Завдяки цьому з вихідної категорії та форми теорії стає можливим виведення більш складних, синтетичних понять і законів.

Тому субстанціональною основою кризи державного управління є його дисфункціональність, вихідною категорією теорії, на наш погляд, як результат наукової гіпотези, є категорія «тінюва економіка є формою кризи державного управління», а вихідною стадією тінювої економіки (тезою діалектичної тріади) – «мале» або «друге» суспільство. Вихідна категорія є результатом завершальної категорії попередньої економічної теорії, але остання стає вихідною категорією лише тоді, коли досягає достатнього ступеня узагальнення та поглиблюється до розуміння субстанції [2, с. 203]. В якості загального чи всезагального тут виступає така сторона (субстанція) визначеної вихідної категорії, яка присутня у кожному досліджуваному явищі дійсності і є визначальним по відношенню до всіх інших сторін або властивостей цих явищ. Так, поняття «тінюва економіка» є результатом дослідження співвідношення «державне управління – суб'єкт господарювання». Перша сторона цього співвідношення з урахуванням двох кіл особливостей, як вихідна категорія, у русі від одного явища дійсності до іншого змінюється, розвивається, тобто існує у кожному із них у суто специфічному вигляді, наприклад, у фінансовій, зовнішньоекономічних сферах, процесі приватизації держмайна тощо. Простежуючи послідовність зміни цієї сторони загального у вихідній категорії при переході від одного матеріального утворення до іншого та пояснюючи із цих змін зміни в особливих властивостях кожного із них, ми весь час рухаємося від абстрактного до конкретного, від менш багатого загального змісту до більш багатого, духовно конкретного. Узв'язав, таким чином, за вихідне те, що є вихідним у самій дійсності, ми неодмінно досягаємо у русі пізнання логічну побудову дійсної історії тінізаційних процесів та їх сутності [3, с. 200].

Важливого методологічного значення набуває уявлення про вихідну протоформу сучасної тіньової економіки, як форми кризи державного управління, яка історично та логічно визначає подальший розвиток цього соціально-економічного феномену. Такою формою, історичною стадією становлення сучасної тіньової економіки в Україні є так зване «мале» суспільство – така соціальна субкультура, яка виключає інституціоналізацію відносин, характеризується відсутністю взаємозв'язків між повсякденним життям людей і формальною владою, нерозвинутістю політичного представництва інтересів широких мас населення. Для «малого» суспільства характерним є локальна, неформальна і неінституціоналізована природа соціальної організації, дуалізм норм, які діють у цьому суспільстві.

Звернемо увагу на те, що залежне становище «малого» суспільства (відносна форма), нав'язування йому норм поведінки ззовні з боку «великого» суспільства (еквівалентна форма) створює особливо сприятливі умови для формування дуалізму норм і формування субкультури «малого» – тіньового суспільства, яке протистоїть «великому». Нав'язані ззовні норми поведінки (зокрема економічної) асоціюються у свідомості індивідів із зовнішнім ворогом, що викликає протидію, конфлікт інтересів і дій, тоді як «свої» (дуальні) норми стимулюють добровільне підпорядкування їхнім приписам, солідарність, прозорість, відсутність насилля для підкорення їхнім вимогам. А. Гальчинський взагалі вважає, що функціонування в Україні дуалізму норм суспільно-економічної поведінки, субкультури «малого» суспільства зі стійкою протидією, ворожістю інтересів, які перевищують критичну масу тінізації, перетворило цю субкультуру на соціальний інститут із власними (офіційними і неофіційними) механізмами реалізації [4, с. 143].

Попереднє вивчення розвитку історичних тіньових форм вітчизняного суспільства дає змогу зробити висновок про те, що воно являло собою: а) цивілізаційну якість як селянське суспільство з неформальною організацією; б) імперську (постімперську) провінцію Росії, яка стрімко перетворюється у маргінальне суспільство; в) сформовану систему громадянського опору та взаємної допомоги всередині спільноти у вигляді малих організаційних форм через тиск держави.

Таким чином, головні історичні ознаки вітчизняного суспільства дають змогу визнати його як «мале» суспільство, що існує разом і поряд із домінуючим імперським, має незавершений характер модернізації, локальну, неформальну, неінституціоналізовану тіньову природу соціальної організації [5, с. 16].

Для імперій є характерним автократичний спосіб інтеграції територій і суспільства провінцій «зверху» [6, с. 64–65]. Таким чином, більш вагоме значення для імперського управління має вертикальний характер політичних зв'язків у протилежність комбінації зв'язків у протилежність комбінації зв'язків горизонтальних і вертикальних, характерних для аграрних цивілізацій. Неадекватний – автократичний спосіб інституційних зв'язків звичайно призводить до посилення феномену «малого» суспільства щодо пануючого імперського. Для нього є характерними відсутність чітких кордонів між сферами діяльності, персоніфікація відносин, недосконалість механізмів контролю насилля та дуалізм норм [5, с. 15–30]. Посилення «малого» суспільства означає утворення могутнього підґрунтя тіньових процесів.

При дослідженні тінізаційного впливу імперської організації на «мале» суспільство особливої уваги потребує аналіз тінізаційного потенціалу її «кадрової» політики, особливий спосіб формування місцевої еліти. Так, набагато простіше й ефективніше імперія розширюється за допомогою розбещення аристократії імперських провінцій з моделлю «солдатового життя» власних верхів [7, с. 201]. Для цього використовується найширший комплекс заходів імперського (постімперського) впливу – освітньо-виховних, інформаційних, агентурних, культурологічних, релігійних, політичних, фінансових, психологічних тощо.

Особлива історична спадкова компліментарність багатьох поколінь вітчизняної провінційної еліти до імперської адміністративної системи, на наш погляд, призвела до відпрацювання такого режиму вітчизняного державного управління, який у постімперські часи сприймається населенням як окупаційний, репресивний.

Так, переважна частина неформальної економіки представлена тіньовою економікою як девіантною діяльністю, що здійснюється за межами вимог тих чи інших формалізованих інститутів господарської практики (реєстрації і ліцензування, оподаткування, подання звітності, виконання вимог щодо регламентації господарської діяльності, інституційних вимог до бюджетного процесу тощо). При цьому неформальна (тіньова) економіка перебуває не поза інституційним середовищем, а всередині його, як секторне тіньове утворення. Останні створюють власні субсистеми позалегалічних правил, які виступають як функціональні двійники заперечуваних легальних норм. Ігнорування формалізованих інститутів тягне за собою встановлення квазінормативних (квазіконтрактних, на думку С.Ю. Барсукової) нелегальних відносин з легальними або нелегальними партнерами. Класичним прикладом цих двох варіантів неформальної економіки є зв'язки підприємців з корумпованими чиновниками та криміналітетом. Самі намагання встановлення регулярних відносин із силовими партнерами легального і нелегального спрямування, що становлять неформальну систему управління, здійснюються в першому випадку за допомогою корупції, у другому – за допомогою кримінальної «унії» – нелегального контрактного права.

Другою стадією логіко-історичних передумов сучасної тіньової економіки в Україні, антитезою попередньої форми тінізації виявилася всезагальна тінізація державою своєї діяльності у радянській (імперській) моделі тоталітарного системно тінізованого суспільства. Дана форма є запереченням попередньої форми – тіньового взаємоіснування імперської організації і неформальної тіньової (селянської) економіки, відбувається діалектичне відновлення протистояння елітної (імперської) та ординарної (неформальної) форм тіньової економіки за нових умов: обидві вони поглинуті загальним процесом тінізаційної імперської субдукції і залежать від нього. Імперська форма тінізації утримує попередні у собі історичні передумови. На даній стадії (у 60–70-ті роки ХХ ст.) теоретичні дослідження з економічної девіації стають наукою та отримують назву «тіньова економіка» (Е. Фейг, Д. Блейдс, Г. Гросман та ін.) [8, с. 56–64].

Тотальна тінізація промисловості, транспорту, банків, землі, будинків, примусове проведення колективізації (одержавлення) сільського господарства, поза державною, названою

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

загальнонародною (соціалістичною) і колективною (фактично, такою ж державною) власністю залишалося лише власне майно громадян, обмежене вузьким переліком предметів першої необхідності. Прямій забороні підлягала будь-яка підприємницька діяльність, яка є нормою і основою цивілізованого суспільства. Держава в особі керівництва більшовицької партії (РКП(б), ВКП(б), КПРС) і держaparату стала неподільним власником усіх підприємств, засобів виробництва, товарної маси, яка випускається на підприємствах, умовного прибутку, отриманого цими підприємствами. Тим самим була отримана повна і неподільна тотальна тінізаційна влада над усім населенням країни, фактично позбавленого основних людських прав, повністю залежного від держави і беззахисного перед державною репресивною машиною, поставленою, як і більшовицькі лідери, поза прийнятими ними ж законами. Для всього працездатного населення країни було обов'язковим працювати на державу за символічну зрівняльну плату. При цьому існував централізований перерозподіл доходів для підкупу певних соціальних груп (кадрові військові, працівники НКВС, частина інтелігенції і т.д.), які стали спільниками керівної верхівки. Новими господарями країни були деформовані закон вартості, народногосподарські пропорції, апарат та інструментарій планування, порушені системи інформації, обліку і контролю.

Тотальне одержавлення, жорстке адміністрування, централізація в всезагальна уніфікованість, негнучкість і збитковість економічних і управлінських механізмів, прірва між інтересами і потребами держави і переважної більшості населення – все це стало базою для розширення тіньової економіки. Механізм тіньових економічних відносин не переставав функціонувати навіть під час Великої Вітчизняної війни.

Усе це позбавило комуністичну імперію джерел подальшого розвитку, завело її в економічний, соціальний і духовно-моральний глухий кут. Почався процес повільного, але безперервно прискорюваного саморозкладу системи, який правляча верхівка вже не могла зупинити ні за допомогою надання своїй злочинній діяльності правомірного вигляду, ні фальсифікацією і приховуванням матеріалів статзвітності і економічних показників, ні активним психологічним впливом на суспільну свідомість брехнею і репресіями [9, с. 148–159].

Синтезом, як кінцевої стадії діалектичної тріади, що виступає як сучасна форма тіньової економіки, є паразитарна форма тіньової економіки [8, с. 150–167].

Так, в Україні, суспільство якої перебуває у стані незавершеної модернізації, для якого притаманними є «відсутність чітких кордонів між сферами діяльності» та гібридизація влади, всі три компоненти якої – політика, бізнес, адміністративні функції – злиті в єдине ціле. Як наслідок формується соціально-економічна модель трансформаційних процесів, в якій відбувається монополізація елітною економікою політичних, адміністративних та економічних функцій держави, що забезпечує нейтралізацію потенційних форм контролю та регулювання з боку держави за цим сектором, знижується конкурентний економічний простір. Виведення елітної економіки з-під контролю держави, що означає її тінізацію, одночасно тінізує й діяльність інших – ординарних секторів економіки через наведену форму тінізації. Елітна економіка, перекладаючи свою частку фіскального тягаря на плечі ор-

динарної, перетворюючись у зв'язку з цим на паразитарну, змушує останню шукати можливостей виживання за допомогою наведеної тінізації.

Найважливішими характеристиками елітної економіки України є:

- замкненість елітного сектора. Він є головною сферою діяльності олігархічних кіл, всередині яких точиться жорстока конкурентна боротьба за ті чи інші ніші елітної сфери. Потрапити до неї можна лише новим більш потужним фінансовим колам, які здатні відтіснити стару еліту на другий план;

- непрозорість елітної економіки. Якщо за кордоном фінансові ринки є відкритими, інформація про їх діяльність є доступною, то український ринок є водночас зрегульованим, недорозвинутим і непрозорим;

- зосередження фінансових ресурсів країни в олігархічних колах в елітарних структурах. Основу сучасної олігархії складає фінансова олігархія, яка являє собою союз фінансових і промислових груп. Українською особливістю цього явища, на думку О. Турчинова, є влада адміністративно-економічних груп (АЕГ), що формувалися на залишках владної адміністративно-радянської системи й отримали доступ до фінансових ресурсів у зв'язку з приналежністю їх до сфери державного управління [10];

- залежність олігархічних кіл від державних фінансів. Початковий український капітал не являв собою результат заробітку чи вдалого прикладання капіталу. Він був повністю сформований із державної власності, з бюджетних коштів і прав на їх обслуговування;

- існування різко асиметричних умов господарювання для різних суб'єктів, реалізація комплексу заходів щодо підтримки привілейованого становища елітної економіки щодо інших суб'єктів, і за їх рахунок. Це виявляється у нерівномірності оподаткування, звільненні від оподаткування окремих галузей, регіонів чи підприємств, утворенні вільних економічних зон, перекиданні фіскального тягаря на ординарних суб'єктів;

- максимальне обмеження конкурентно-ринкового середовища в країні, створення для суб'єктів ординарного підприємницького сектора режиму адміністративного та фіскального тиску, численних заборон та обмежень, виштовхування цього сектора за межі офіційної діяльності. У зв'язку з цим Україна, соціально-економічні умови якої мають великий потенціал розвитку підприємницького сектору, офіційно має цей сектор у непропорційно обмежених обсягах. Так, якщо у США діють 20 млн. малих підприємств, Японії – 10 млн., Росії – 3 млн., Польщі – 2,5 млн., то в Україні – лише 140 тис. У країнах Західної Європи малий бізнес приносить 50–70% доходу бюджету, тоді як в Україні – 5%. За даними ООН, у світі в малому бізнесі зайнято 50% населення, зокрема в країнах Західної Європи – 65–85%, у Росії – 20%, в Україні – 5% [11];

- трансформація тінізації елітної економіки у базовий елемент функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, криміналізація усіх сфер суспільного життя, особливо економіки, структуризація оргзлочинності та суб'єктів тіньової економічної діяльності, посилення в економіці монополістичних тенденцій;

- розвиток тенденції до підміни офіційної влади владою адміністративно-економічних груп, які об'єднують пред-

ставників держaparату, суб'єктів економічної діяльності та кримінальних структур;

– подальша тінізація економіки та розвиток корупції перетворюють Україну на нове макроекономічне утворення – так звану тіньову парадержаву, що є утворенням макроекономічного рівня державного типу, в якому через високий рівень корупції та тінізації державні послуги та суспільні блага розподіляються за квазіринковим принципом. У такому утворенні функціонують корупційні ринки державних послуг і суспільних благ: адміністративно-господарських рішень, державних посад, привілеїв і пільг, державного захисту прав і свобод, державної освіти і науки [12, с. 367].

Провідна роль елітної економіки у продукуванні тінізаційних процесів, її вплив на тінізацію ординарного сектора визначає сутність даної форми тіньової економіки. Так, об'єктивний характер домінування в економічній структурі суспільства, що перебуває у стані трансформації, паразитарного елітного (олігархічного) сектору спричиняє кумулятивний ефект посилення тінізаційних процесів в інших секторах економіки за рахунок архаїзації соціально-економічних форм, виштовхування їх елітним сектором із звичних місць та функцій в економічній структурі, поширення при цьому великого обсягу маргінальних (експлоярих) неформальних зв'язків. Тіньова – неформальна економіка суспільств традиційного типу в умовах ринкових перехідних процесів набуває величезних масштабів.

У підсумку слід наголосити на тому, що відповідно до конкретно-історичних і цивілізаційних особливостей вітчизняних суспільних відносин, їх державно-адміністративного сегменту наступна діалектична тріада повинна бути побудована з урахуванням надзвичайної необхідності посилення здатності останнього до проведення глибокої та ефективної реформи, створення для цього, зокрема, відповідної інфраструктури. Від цього прямо залежить, чи зможе країна швидко рушити по шляху ефективних реформ і зайняти високе місце у світовому співтоваристві, чи вона й надалі швидкими темпами перетворюватиметься на маргінальне утворення, матиме архаїзовані соціально-економічні структури, гібридизовану владу, високий рівень тінізації всіх суспільних відносин.

Висновки

Дослідження тіньової економіки як соціального явища, що має історичні передумови свого виникнення, є процесом розв'язання логічних протиріч, які (що виявляється лише як наслідок їх розв'язання) є відбиттям протиріч у самій дійсній історії прототіньових явищ, протиріч їх історичного становлення і розвитку.

Важливого методологічного значення набуває уявлення про вихідну протоформу сучасної тіньової економіки, як форми кризи державного управління, яка історично та логічно визначає подальший розвиток цього соціально-економічного феномену. Такою формою, історичною стадією становлення сучасної тіньової економіки в Україні є так зване «мале» суспільство – така соціальна субкультура, яка виключає інституціоналізацію відносин, характеризується відсутністю взаємозв'язків між повсякденним життям людей і формальною владою, нерозвинутістю політичного представництва інтересів широких мас населення. Для «малого» суспільства характерним є локальна, неформальна і неінституціоналізо-

вана природа соціальної організації, дуалізм норм, які діють у цьому суспільстві.

Другою стадією логіко-історичних передумов сучасної тіньової економіки в Україні, антитезою попередньої форми тінізації виявилася всезагальна тінізація державою своєї діяльності у радянській (імперській) моделі тоталітарного системно тінізованого суспільства. Дана форма є запереченням попередньої форми – тіньового взаємоіснування імперської організації і неформальної тіньової (селянської) економіки, відбувається діалектичне відновлення протистояння елітної (імперської) та ординарної (неформальної) форм тіньової економіки за нових умов: обидві вони поглинуті загальним процесом тінізаційної імперської субдукції і залежать від нього. Імперська форма тінізації утримує попередні у собі історичні передумови. На даній стадії (у 60–70-ті роки ХХ ст.) теоретичні дослідження з економічної девіації стають наукою та отримують назву «тіньова економіка» (Е. Фейг, Д. Блейдс, Г. Гросман та ін.).

Синтезом, як кінцевої стадії діалектичної тріади, що виступає як сучасна форма тіньової економіки, є паразитарна форма тіньової економіки.

Виведення елітної економіки з-під контролю держави, що означає її тінізацію, одночасно тінізує й діяльність інших – ординарних секторів економіки через наведену форму тінізації. Елітна економіка, перекладаючи свою частку фіскального тягаря на плечі ординарної, перетворюючись у зв'язку з цим на паразитарну, змушує останню шукати можливостей виживання за допомогою наведеної тінізації.

Відповідно до конкретно-історичних і цивілізаційних особливостей вітчизняних суспільних відносин, їх державно-адміністративного сегменту наступна діалектична тріада повинна бути побудована з урахуванням надзвичайної необхідності посилення здатності останнього до проведення глибокої та ефективної реформи, створення для цього, зокрема, відповідної інфраструктури. Від цього прямо залежить, чи зможе країна швидко рушити по шляху ефективних реформ і зайняти високе місце у світовому співтоваристві, чи вона й надалі швидкими темпами перетворюватиметься на маргінальне утворення, матиме архаїзовані соціально-економічні структури, гібридизовану владу, високий рівень тінізації всіх суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Предборський В.А. Тіньова економіка: синергетичний феномен / В.А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць наук.-дослід. економ. ін-ту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2014. – Вип. 4. – С. 7–13.
2. Кумпф Ф. Диалектическая логика: Основные принципы и проблемы / Ф. Кумпф, З. Оруджев. – М.: Политиздат, 1979. – 286 с.
3. Шавалюк Л. Тягар для економіки / Л. Шавалюк // Український тиждень. – 2013. – №36. – С. 22–25.
4. Гальчинський А. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу / А. Гальчинський. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 320 с.
5. Олейник А.Н. Тюремная субкультура в России: от повседневной жизни до государственной власти / А.Н. Олейник. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 418 с.
6. Наследие империй и будущее России / Под ред. А.И. Миллера. – М.: Фонд «Либеральная миссия», Новое литер. обозрение, 2008. – 528 с.
7. Хомяков П.М. Свои и чужие: драма идей / П.М. Хомяков. – М.: Полиграфист, 2003. – 416 с.

8. Предборський В.А. Теорія тіньової економіки в умовах трансформаційних процесів / В.А. Предборський. – К.: Задруга, 2014. – 400 с.
9. Турчинов О.В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О.В. Турчинов. – К.: «АртЕк», 1995. – 300 с.
10. Турчинов А. Олигархофрения / Турчинов А. // Зеркало недели. – 2000 (5 февр.).

11. Шевченко М.В. Бюджетування малого бізнесу / М.В. Шевченко // Бюджетно–податкова політика в Україні (проблеми та перспективи розвитку): зб. наук. праць за матер. наук.–практ. конф. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – С. 324–325.
12. Кара–Мурза С.Г. Советская цивилизация (книга первая) / С.Г. Кара–Мурза. – М.: Алгоритм, 2001. – 528 с.

УДК 338.24.021.8

О.Ю. ЧУБУКОВА,
д.е.н.,
О.І. СИНЕНКО,
к.е.н.,

Власність держави у процесі реформування економіки України

У статті досліджено теоретичні і практичні питання використання державного майна, проведено аналіз стану співвідношення ринкового саморегулювання і державного регулювання на сучасному етапі розвитку економіки України.

Ключові слова: державний сектор економіки, ринкове саморегулювання, державне регулювання, інституції, економічні системи, цивілізації, кейнсіансько–неокласичний синтез, інноваційна модель розвитку.

О.Ю. ЧУБУКОВА,
д.э.н.,
А.И. СИНЕНКО,
к.э.н.

Собственность государства в процессе реформирования экономики Украины

В статье исследованы теоретические и практические вопросы использования государственного имущества, проведен анализ состояния соотношения рыночного саморегулирования и государственного регулирования на современном этапе развития экономики Украины.

Ключевые слова: государственный сектор экономики, рыночное саморегулирование, государственное регулирование, институции, экономические системы, цивилизации, экономические системы, кейнсианско–неоклассический синтез, инновационная модель развития.

O.Y. CHUBUKOVA,
doctor of economics
O.I. SINENKO,
PhD in economic sciences

State property in the process of the ukrainian economy reformation

The article examines theoretical and practical questions of State property usage, the article contains analysis the ratio of market self–regulation and government regulation at the current stage of Ukrainian economy development.

Keywords: state sector of economy, market self–regulation, state regulation, institutes, economic systems, civilizations, Keynes' neoclassical synthesis innovative model of development.

Постановка проблеми. Відсутність цілісності в методології дослідження соціально–економічної ефективності діяльності державного сектору економіки, фрагментарність наявних інструментів обліку, аналізу, моніторингу та їх розпорошеність серед державних інституцій призводять до необхідності розробки конструктивного підходу до оцінки соціально–економічної ефективності суб'єктів та об'єктів, що функціонують на основі активів державної форми власності в умовах поточного стану економіки України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Багато хто з практиків та науковців країни приділяють цьому питанню велику увагу і, спираючись на зарубіжний досвід, пропонують новітні методи управління об'єктами різних форм власності, в тому числі державної. Це О. Віннік, О. Пасхавер, О. Рудченко, С. Ледомська, автори даної статті у ряді попередніх публікацій і досліджень та інші. Проте в дослідженнях вітчизняних науковців проблеми управління носять приклад-

ний та несистематизований характер, що не дозволяє на їхній основі формувати відповідні програми дій урядів.

У попередніх статтях розглядалося питання економічної ролі держави в суспільстві на макrorівні. Тому час проаналізувати стан та можливості інституцій, що забезпечують реалізацію ролі держави. Це питання стає вкрай актуальним саме зараз, коли відбувається реформування економіки України та визначення підходів щодо конкретних інституцій та напрямів діяльності переходить у сферу практичної діяльності.

Мета статті. В Україні практично відсутнє системне розуміння, що повинно бути результатом реформування відносин власності та на яких засадах має функціонувати державний сектор національної економіки. Відсутність розуміння пов'язана з ключовою проблемою – відсутністю розуміння між функціонуванням суб'єктів та об'єктів приватної та публічної форм власності. Це своєю чергою призводить до неналежної організації інститутів державної влади і відсут-